

1930. aastad Kaukaasias "Edasi" kolhoosis põllumehe silme läbi ja ajalehe "Edasi" veergudel

IV

Marika Mikkor

Ajalehe Edasi kaas, 1. jaanuaril 1933.

Elagu löökklased -- sotsialistlike ühiskonna kangelaskud ehitajad!

Esimene viieaastaplaan on täidetud. Elagu teine viieaastaplaan! Enamlaste partei pealinn võidab

Määratsuri kokkuvõtteid teavd. Nõukogude Lõudavaid luigad meie elu kõikidel aladel ühenduses sotsialismi ehitamise esimese viieaasta lõpetamisega. Ühe-ümblise kodanuse, koolituse ja nende abilised ootusteid leerist kuulutasid ette viieaasta läbikukkumise, nimetatud seda tähtsaks jampsimiseks, enamlaste loote- taks tembuluseks. Nüüd tegi ajalugu oma keitumise- se. Põhjalavalt hurvats ta kõikide „selgeinägijate“ üle. Kodanluse lootused ja ootused, et viieaastaplaan paraneb, on põrmuks purustatud. Suurte tööde plaani täitmine lõpetati võidurikalt ja mitte vile, vaid nelja aastaga. Lõpuni, tervelt ja üksikasjaliselt aianuke õige partei lennilise poliitika, mis kasvatatud ajaloos ennemärgitud hulkade „oovate- eatusasimile“ kindlitas NSVL proletariaadi ülemisest ajaloohiku lähtus- ga võidab.

Viieaasta muutis ja muudab meie maad näo. Vaadeldes revolutsioonileelse mõisni- kults-kapitalistlike Venemaa kaardile ja võrdle seda NSVL kaardiga. Seal, kus õid kõrbed, metsad, sood, tekkisid nüüd uued industria- lised tsentrid, hiigla ette- võtted, kasvavad suured iia-

ruerimise aluspõhjakd on. lootusel, mis oma viieaasta Eitu on kutsutud kammed ja kolme aastaga täidis. Lenin- mus meid vabastavad ära- ühisgusest, hiiglaste, negi- oppuvusest väismaadest. Tihvini alluminiumi kombi- Loosung—järele jõuda ja ette- naat, Sjassi tselluloose-päber-

kuvõidet kapitalistlikele mail. Spal, kodanluse leeria, vall- suse isouusestus, meeleheit- ammis, seal tõusevad luigad voutusele, valmistuvad ette teovutusvõimusteks toimjook- taks õrguse ning viletsuse kofa peale.

Mein, NSV Lõud on loo- lavad luigad kindlast usus saugemasse tulevikku, ning astudes ülesse viieaastase sammuvaa nad kindlasti eda- si oma suurele eesmärgile — kaassidetsi sotsialistlike ühiskonna loomisele.

Kuid saavusid ei tule mitte rahuneda. Mitte unusa- tada, et vaenlane ei taku. Avaneb uue argipäevase ja änes selega kangelasku- 100 ja võtluse lenkkuig uue lootustsiplani, soige kõge- maie viieaastade eest lmas, koonoosnikkude tulkuide sot- sialistlike ümbertegemise eest, võitlus ja veel kord võitlis viieaasta meie edasiliikumise edu sel teel teise viieaas- tas.

Täna annab Nev- dubatru esimese voolu

Schlesseburgis teata- kes: Nevdubaton, mis on suu- rematest urba abil tööta- vatest eiektijaamadest Nõu- kogude Lõud ja mis ehit- halutakse ainult nõukogu-

Mõne sõna omast elust üles märkinud August Rootsi. Veike märkimise raamat

1933

3. jaanuaril. Juba on möödas uus aasta. Sai napsutada jne. Täna ööse sadas lund üks setvert maha, siimaale oli paljas. Saab näha, kas hakkab rohkem veel tulema. Mina olen täna üsna haiglane. On kõha, rinnad on hai-

ged, on nii väsind tundmus. Saab näha, kas läheb kergemeni üle või võtab maha.

8. jaan. Olen juba täna selle korra tervem. [- -] Nüüd selle nädali sees oli jälle seda sodi, võeti inimeisi kinni ja uuriti pravlenja

tööd, nüüd on küll juba muist lahti lastud, saab näha, mis nad veel teevad.

15. jaanuaril. Täna on puhkepäe, nüüd saame ikke puhkepäivi. Ilmad on siamaale hästi ilusad olnud, meie pool on veel natuke lund, täna jälle kibistab natuke sadada. Nüüd käime iga õhtal koolis, määrati 20 inimest, kolkoosi eesjuhtide õpetamist. Ma kardan väga, et mind prigadiriks ei panda, valimised tulevad vist veebruarikuus.

22. jaanuaril. Aastad need lendavad linnutiivil. Mässa ja mölla siin ilmas, et mingit tagajärge pole. Vahestki kerkib küsimus, et kas inimesel surmaga kõik lõppend on, et kas siis tõesti mitte midagi kõrgemat olemas ei ole. Vanasti, veel minu mälestuses uskusid inimesed vanu kirju. Käidi kirikus, oli üstkuu päris ilus elamine. Olid omad pühad, sai oodata ja valmistada. Oldi lõbusad ja rõõmsad. Nüüd on üstkuu surnud, kellegil mingit lusti ei ole. Mässa seda tööd teha, kuid siiski ole poolnälgas. Elu on paergusel korral küll kole vilets. [– – –]

Mina eila olin ispolnitel. Käisin kuterites niipalju kui neid oli. Sinna kuterisse minnes ja ka see tee, kus ma Alma tõin, on niisugune kena armas tundmus neid kohtasi vaadates. Sest seal sai paljugi magusaid tundisi ära viidetud. Kus ma esimest korda käisin, sõprust sobitasin, tema lakas kõige suuremas õnnes teineteist käbustasime. Teist korda öösi ülesse läksin ja jälle seal kõige magusamat õnne mööda saatsime. Kolmat korda, kus ma viina noiga ülesse läksin ja mu abaluud vastu tuli. Nellat korda kus Salõmovi sünnipäeval teineteist kaisutades oma tuleviku plaane sepitseime ja ööse ülesse läksime, kust meie teine päe alla tulime kui mees ja naine. Viies kord, kus ma pulmaviina käisin toomas ja kus ma ära eksind öösi olin. See kõik tuletab nii neid õnnelikka tundisi meelde. [– – –].

25. jaanuaril. Tulin kursuselt, tekkis niisugune tahtmine mõni sõna kirjutada. Nii õudne ja igav tundmus üksinda olla. Alma

on juba viies päev mere pool. Kui oled mõne aja teineteisest eemal, siis tekib niisugune igatsus. Vahi iga minut, et kas juba tuleb. Olekski pidand täna kodu tulema. Võib olla, et homme ei pääsegi. Lund sajab, tuul mühiseb, vist tahab ilm kurjaks minna.

12. veebruaril. Täna puhkepäeval viskame jälle mõne rea paberile. Tulin paergu kommissiast, käisime külapiidi kirjutamas kartuli ja kukurussi seemet. Näe, nõutasse, et peab olema kokku korjatud 12 tonni ja 1 tonn 200 kilo kartuli ja kukurussa. Kole nõudmine on, et külviplaanid peavad 100 protsenti täidetud olema. Käivad komissia komissia järel, küll uuritasse ja puuritasse iga kanti, et kõik lohakused peaks ära kõrvaldatud saama.

21. veebruaril. Oleme Eeroga kahekeisti kodu, teised läksid üle jõe kraami saama. Talv on siamaale kaunis ilus, lund üle poole arsinna ei ole olnud. [– – –] Kollektiivi elu on kaunis kõva kontrolli all, uuritasse ja puuritasse, ühtepuhku viiasse kinni j.n.e.¹ Serenik [M. Serennik. – *Toim.*] istub juba mitmendat päeva, saab näha, mis sellest kõigest saab. Loetasse meie kolkos ka parempoolse kallakuga. Hakka jälle mõtlema, et ega ta mudu parane, kui heasti särü tehtasse, sest lohakust oli igas kantis. Aastaruannet pole veel siamaale olnud, ei tea veel päevapalgast kedagi. Täna käisime Karulagedalt kartuliseemet alla vedamas. Selle kartuliseemnega oligi igavene häda, sai teist vahitud ööd ja päevad, mis korra varastati. Sellepärast kästi igale poole vahid välja panna. Selle seemnega ongi igavene häda, näe korjati juba inimeste käest muist tagasi. Külma seda palju näpistas ja plaanid anti ka suuremad kui kolkos isi maha arvas teha. Eks näe, kuida see asi läheb, kes tänava prigadiriks või pretsetateliks² saab, need saavad aga mutsitamist.

28. veebruaril. Eila õhtul oli pravlenja koosolek, valiti mind jälle pravlenja liikmeks ja ka pretsetateli asetäitja kohustusse. Saab näha, kuida see pauk mööda läheb.

¹ Vt. 8. veebruari Edasist "Kulakluse jäänuste vastu võitlemise ülesannetest kolhoosides. NSVLiidu põllutöö rahvakomissari sm. J. A. Jakovlevi aruanne NSV Liidu kesktäidesaatekomitee 3. istungjärgul. Kolhooside kindlustamisest II." (Edasi 08.02.1933, nr. 31)

² predsetatel < predsedatel – vene k. 'esimees'.

Õed Lilli ja Ellen Assmann, 1930-ndate aastate algus Eesti-Rohuaias.

4. märtsil. Oli 1932. aasta aruanne, päevapalk tuli 2 rub. 63 kop.³ Juhatuse esimees Serenik istub alles kinni, ei tea, kui kauaks. Ilmad on jälle külmad, lund sajab.

16. märtsil. Kirjutame paar sõna lühidalt. Olen jälle tööjuhataja 8. märtsist saati, vanu

pandi kinni, istuvad paergu. Ilmad on ilusad, lund ei ole. Oleme kevadise töödega ametis. Rohkem põle aega kirjutada.

3. aprillil. Võtan jälle tüki aja jooksul raamatu kätte ja kirjutan mõne rea. Oleme külviga ja künniga ametis, olen tööjuhataja. Eks näe, kudas see asi läheb, kas tuleb aasta lõpus ka sitsima minna, nagu nüüd istuvad, sest nüüd on kole karistus. Näe, istuvad juba tükk aega, eks näe, mis saab. Ilmad on ilusad, kui sedasi töötada laseb kui siamaale, siis läheb kaunis lobinal.

Uni on, tarvis magama minna.

6. aprillil. Ööse 6. aprillil tuli käsk kõige peredega ära saata Vaarmanisi, Obermani Aleksander, Eenoki Emma ja Assmani Liide meie prigaadast. Küll on hull see asi, pane kilid-kolid kokku, ei tea, kus saadetasse.⁴ See lops võib silmapilk tulla igale ühelle, sest nüüd ei või keski kindel olla, mis tuleb. Tänavu on koledasti see kinnivõtmine, üks robin on ühtepuhku. Oleks pikemaltki kirjutanud, aga pea ei võta kinni selle sotiga.

16. aprillil. Täna on puhkepäe, mudu ehk ei oleks puhkepäeva saand, aga ilm läks hulruks, hakkas lund sadama. Tuli veerand arsinat lund maha. Siamaale olid ilmad kaunis kenad, sadusi ikke oli. Töödega oleme... kartulid on veel panna 1,5 hektari, üleüldse on küntud 17 hektarit. [– – –] Inimeisi viidi palju ära, tööjõud on veike, ei tea, kudas selle assaga ja tööga hakkama (saame). On see ilmael küll kena, võetasse inimesed kinni ja

³ Sama kinnitati ajalehes Edasi 1934. a. jaanuaris, ennustatades 1933. a. sissetulekuks töötuspäeva peale keskmiselt 3 rubla (A. Aino. Kuidas elab kolhoos "Edasi" (Punase-Lageda külanõukogu, Põhja-Kaukaasias). – Edasi 25.01.1934, nr. 13). Nt. Salmes ennustati 1933. aasta lõpus töötuspäeva sissetulekuks rahas 5 rbl ja saadustes 4 rbl. (E. Veske. Niisugused on lööklikselt töötavate kolhoosnikkude võidud! Kuidas elab ja töötab Salme kolhoos? – Edasi 24.11.1933, nr. 181). Vt. NSV Liidu põllutöö rahvakomissariaadi kolleegiumi ja VSFNV Kolhoostsentri otsust 21. juuli Edasist – "1932. aasta sissetulekute jaotusest kolhoosides": "Kolhoosi rahalisest sissetulekust läheb jagamisele kolhoosnikkude vahel sissetulekute kogusumma, mis üle jääb kolhoosi rahaliste võlgade tasumisest, põllumajanduslike maksu maksmisest, kinnitusemaksu maksmisest ja jagamata fondi väljaeraldamisest..." (Edasi 21.07.1932, nr 161)

⁴ 1985. a. rääkis mulle Eesti-Rohuaias 82-aastane Aule Paul pulmakombestiku sekka oma pere väljasaatmisest 1933. a.: "Vot see plika saigi minule naiseks ja tema jäi haigeks tiisikusse 33-ndal, kui meid saadeti välja Kasahstani. Mina sain sinna väljasaate alla 29. aprillil (?), a pere jäi kolm päeva hiljemaks. Ja seal sattusime meie laiali, mina ühte külasse ja tema teise külasse. Töötasin auto peal... Peale lõuna sõitsin ühte külasse ja selles külas nägin oma lapsi, kaks tüdart oli. [– – –] Sinna sain, mina sain teada, et Maali on surnud. Oktoobrikuus toodi sinna 20 000 inimest, aga oktoobris oli seal juba külmetanud. Küla number 5, see oli lage stepp, teivas oli löödud maa sisse ja tahvel oli küljes, küla number 5. Anti labidad, et kaevata augud ja mõni puutükk, et mis peale panna. See nimetati mullakoobas. Nii et nagu pörrsad kuudis. Sinna tuli siis tiffi haigus. Ja kevadeks maikuuks jäi elusse ainult 6000. Ja maeti ühte auku mitu. Laoti nigu puuhulud riita maa sisse."

Anna-Maria Tint, 1930. aastal Eesti-Rohuaias.

saadetasse minema ei tea kus. Elame ja vaatame, mis tuleb. Nii kaua, kui isi ikke koha-peal oled, ei pane tähelegi. Saab näha, mis minugagi saab. Olen tööjuhataja, kohustused on suured, täitmine raske, inimeisi vähe. Eks vaatame, mis tulevik toob.

26. aprillil. Eluratas veereb ikke edasi, on head päevad või halvad, kõik lähvad

mööda. Nüüdne ajajärk on küll kaunis kirju, neid sottomisi on kõike sorti, näe saadeti mitmed inimesed ja terved pered ära. Ja selle toidu küsimus on kaunis räbal. Mõnes kohas on vist õige terav toiduküsimus. Mina vuhin ikke tööjuhataja kohustuisi täita. Eks näe, kas olen tuleva-aasta see aeg veel lahti või olen pogriss, sest nüüd võib igast tühjast assast pogrissi minna. Töödega oleme teistest prigatadest ikke kauniste ees. Kartuli saime 25. aprilliks maha. Kukurussi ja teised maad on enamjagu ka küntud. Täna sadab vihma, saab näha, kas hakkab uputust tegema, jõed on suured.

1. mail. Täna on esimine mai, nii ka anti pühaks. Ilmad on kaunis sadused, takistab tööd. Kunda on veel 5 hektari jne. läheb see asi.

12. mail. Täna oleks jälle midagi kirjutada. Minu Alma ema oli tükk aega haige ja eila suri ära. Täna 11. mail viisime ta puhkuselle. Jah, noor inime, alles 45-aastane. Kuda kellegi saatus läheb, ühel varem, teisel hiljem.

23. mail. Torkame jälle mõne rea, elame vähehaaval. Viljad on maas. Ainult ilmad on kole vihmased, iga päe sajab, vili jääb rohu sisse ja külma pärast kangu. Olen ikka prigadir, ega enne aastat lahti saa, kui üst kinni pannasse. On selle ametitega kole häda, meie loomaverma savedujusi⁵ Reinson (?) poos enese ära, et ametist lahti ei saand.⁶ Nüüd on ju see asi, mis kästasse, seda pead täitma.⁷ Mudu elame ikke, süüa ikke on vähehaaval. Kubanis räägitasse küll et surema

⁵ (looma)verma savedujusi < zavedujuščij fermi – vene k. 'farmi juhataja'.

⁶ Vt. vabaturma juhtumit 1936. a. Salmes. "Karjafermis on kuritahtlik lohakus, mille vastu Kisseljeva asjatult võitlust peab. Vasikad hakkavad lõppema. Siimer seletab nurgataga: – Niikaua, kuni karjafermis stahanovlasi on, lõpevad kõik vasikad. Kui stahanovlastest lahti saame, siis ehk jäävad vasikad ellu. Ka Kisseljeva hoolitsusel olevatest vasikatest lõpeb üks. Siimer astub koosolekul mürgiste sajatustega stahanovlase vastu välja. Teda toetavad Tshernäägin, Luht Bodatshevski. Sl. Kisseljeva nõrk iseloom ei maldanud kaugemalt õigust otsida. Tä võttis peale kolhoosi juhatause istangut, 22. aprillil mürki sisse. Kuigi kohe arstiabi muretseti, ei aidanud see ja tagakiusatud stahanovlane suri." (J. Püks. Õppetund stahanovlaste töö saboteerijatele. – Edasi 30.07.1936, nr. 103) Vt. ka J. Püks. Salme ja Sulevi kolhoosidel tarvis revolutsioonilikkude valvelolekut kõvendada. – Edasi 06.08.1936, nr. 106: "Kui Stalini nimelises kolhoosis sissepugenud lõhkujad stahanovlase Kisseljeva oma tagakiusamistega enesetapmiseni viisid..."

⁷ Indrek Jääts on uurimuses Eesti kohta näinud kolhoosisiseste ametite jagamist märksa positiivsemas võtmes: "Inimene oli eelkõige kolhoosipere liige. Ametite vahel polnud rangeid piire. Erinevaid ameteid peeti sageli paralleelselt ja ametite vahetamine kolhoosi piires käis kergelt. Inimesi suunati erinevatele töödele vastavalt vajadusele ja võimetele, nagu talus. Kunagine kolhoosiesimees võis jätkata samas (või ühinenud) kolhoosis autojuhi või brigadirina. Vanaks jäänuna võis ta veel näiteks tallimehe ametit pidada. Autojuht võis ühtlasi töötada ka laadijana, kolhoosi bussi- ja taksojuhina, viljakoristuse ajal ka kombainerina. [...] Traktoristi- ja autojuhitööst tüdinud mees võis jätkata kolhoosi aednikuna." (I. Jääts. Töö kolhoosis...., lk. 31)

inimeisi hullumoodi nälga, et ei jõutama mat-
ta, ei tea. Eks see kitsik ole igal pool.⁸

27. mail. Oleks jälle midagi tähtsamat kir-
jutada. Täna jäi minu Alma haigeks ja viisin
tohtre juurde. Tohter käskis haigemajasse jää-
da paariks päevaks, saab näha, kudas läheb,
hirmutavad kõik niisugused assad ära.

Mudu viljad on maas, alustame sapkamist.
Ilmad on kole vihmased. Sai jälle vorpida il-
ma puhkepäevadeta. Homme on puhkepäe,
tahtsime pidada, saab näha. Elu on keeruli-
ne, headust pole kuskilgi, puudus, häda ja ka
mitmel pool nälgi. Millal ta ükskord hakkab
paranema, siamaale läheb küll hullemaks.

3. juunil. Täna laubä öhtul kirjutame jälle
mõne rea. Ilmad on kole vihmased, iga päe
sajab vihma kõvasti, ilmad on külmad, pe-
revallis sajab lund. Tänavu vist jätab leivast
lahti, kole hullud ilmad.

Alma on ikke alles haigemajas, ei ole pa-
rem. Saab näha, kudas see haigus läheb.

5. juunil. Mul tuli jälle tahtmine midagi
kirjutada. Kui see elu nii rõhutuna nii kurblik
näitab. Siis sa armas pävaraamat, ole nii hea
ja võta vastu. Sest sinuga tahan ma oma rõhu-
tud meelt lohutada. Minu armas naisukene on
juba teist nädalat haigemajas, ei ole veel para-
nemist märgata. See kurvastab ja rõhub mind
kui hirmus, kui ta ometi terveks saaks. Ma isi
olen ka kaunis haiglane. Oh aitaks meid veel,
et meie oma tervised kätte saaks. Sest meie
tahme elada, õnnelikud olla ja noorust maista.
Sa elu oled nii karm, nii vali mõnele. Isiäranis
nüüdne aeg, kus sa inimeisi hädas ja nalgas
näed igal pool. Ilmad on ka kole vihmased, üst
iga päe kallab maha, vili on pisike ja kollane.
Kui sedasi edasi läheb, siis on nälgi käes.

9. juunil. Ilm läks ilusaks, muldamine lä-
heb täies hoos, on juba mullatud 10 hektari
ümber. Inimesed käivad tööl kauniste.

Prigadiri ametiga olen koormatud, alati
ole hooles ja mures. Alma on alles haigema-
jas, pole veel paranemist midagi märgata, küll
on hull see asi.

13. juunil. Küll on hull, kui need hädad
hakkavad tulema, siis tulevad uksest ja ak-
nast. Alma oli nüüd kaks ja pool nädali hai-
gemajas. Tehti aporti, ei saand enam muud
parata, laps oli juba surnd olnud. Tundsin sel-
le eest koledasti hirmu, nüüd läks siamaale
õnneks, eila tõin kodu. Haige on ta nüüdki,
peab mitmedki head päevad maas lesima.
Nüüd tuli jälle uus häda, meie pisikene Eero
jäi 13. juunil haigeks ja on päris haige. 38,5
kraadi on sooja. Kohe hirmutavad need hai-
gused ära, peaks ometigi paranema, et ma
oma perekonna õnne saaks maitseda. Ma isi
olen ka haiglane. Oleme kõigiga mokas.

4. juulil. Torkame jälle mõne sõna. Oleme
ikke alles elus. Eero sai terveks. Alma oli ka
kaunis asi, läks vara tööle, on jälle haige, läks
täna jälle tohtre juurde. Olen isi selle tööju-
hataja ametiga hädas, pea on ka niisugune
hull, et ei saa selle asjaga hakkama. Ilmad on
tänavu kaunis vihmased, oleme selle heina-
tegemisega hädas. Muldamine on teist korda
üle poole mullatud.

18. juulil. Ilmad on palavad, saab nä-
ha, kas hakkab nüüd kuivaga liiga tegema.
Kukurussid saime teisele korrale mullatud 15.
juuliks. Kartule lõpetame täna 18. juulil ära.
Hein hakkab ka lõpu poole minema.

Minu oma elu on kaunis räbalas seisukor-
ras. Alma läks täna jälle haigemajasse. Tervis
ei praavi kudagi. Saab näha, mis sest assast
viimati välja tuleb, õnn ei taha enam kudagi
vastu vaadata. Vahel läheb süda haledaks, kas
siis tõesti ma oma perega ei või enam õnneli-
k olla. Peab kõik saatuse hooleks andma, et
saab mis saab.

⁸ Lehesõnumid Eestist kõnelesid samuti viletsusest, nt. 20. märtsi kiri rubriigis "Valgest Eestist": "Mul on kolm alaealist last ja ma olen juba 3 kuud tööta. Kui mind töölt vallandati, siis oli tunne, nagu oleks mind elusalt sütel praetud, sest tean, mis on tööpuudus. Olen näinud meie majas elavaid töötute perekondi, kes on meeleheitel. Alles mineval nädalal poos enese üleval korteris perekonnapea, kes oli juba pikemat aega tööta. Minul oli senini ikka väiksel tööd. Käisin söögimajas nõusid pesemas, mis iseenesest küll kuigi tasuv töö polnud, kuid elu ikkagi sees hoidis. Sain seal peale 4 sendilise päevapalga veel mõned taldrekutäied söögi jäänuseid, millega endid senini toitsime. Nüüd aga, kui läksin ametiühingusse, et ühiselt enda olukorra parandamist nõuda, vallandati mind söögimajapidajate poolt kui kommunisti." (Kaks kirja, mis räägivad kohutavast viletsusest. – Edasi 20.03.1933, nr. 63)

Katkend päevikust 1933.

30. juulil. Aega ei ole sind armas raamat kätte võtta. Täna on puhkepäe, kirjutame mõne rea. Ilmad on kuivad ja palavad, tahab kõik töövaeva ära kõrvetada. Juba on üks kolm nädalit kuiv. Kõik vili on kuivamisel. Töödega oleme kaunis juttis. Kukurusi ja kartule lõpetasime 20. juuliks kaks korda läbi. Hein on ka juba kaunis lõpupoole, ainult korjata kuhjadesse esimene hein.

Omas peres on see asi kaunis pahas korras. Alma on ikke alles haige, ei parane kudagi.

12. augustil. Täna puhkepäe torkame jälle mõne rea. Elu lendab, hakkab juba jälle sügise poole kalduma. Töödega oleme juba kaunis juttis, hein on tehtud, esimene rukis on peksitud. Lähme kartule võtmisele vastu. Mudu elu on vanamoodu, oleme ikke tervise juures. Alma põeb, on siiski natuke parem. Ongi nüüd niisugune haigus, on palju inimesi haigeid.

25. augustil. Oleks jälle midagi kirjutada. Alma sõitis 21. mere poole tohtri juurde, tervis ei parane kudagi. Ma isegi jäin ka eila haigeks, külmatõbesse, saab näha, kui kaua ta vintsutab.

27. augustil. Sa mu kallid päevaraamat oled mulle alati troostiks. Viskame täna jälle mõne rea. Olin paar päeva haige, nüüd olen

parem, saab näha. Alma on alles mereääres, ei tea, kudas tema tervisega lugu on. Küll on hull, kui need haigused tulevad. Mudu elu läheb ikke omamoodi. Tööd on mudugi üle kaela, rohmitse kui hirmus. Olen selle prigidiri kohustustega seotud, seda hoolt ja muret kui hirmus. Kes teab, tuleb ükskord sügis, mine kinni ka veel. Mudu hakkab üstkuu elu vähe praavima, ei ole enam näljaseid näha, on kõiki kraami rohkem näha.

3. septembril. Mul tuli niisugune hull ja hale tundmus peale, siis on ikke mu päevaraamat kõige armsam. Hakka mõtlema seda ilmaelu, miksjäoks on see inimesi vaevlema pandud, isiaranis nüüdsel ajal. Hakka võrdlema endist aega nüüdsel ajaga. Olid sa enne vaba, võtame näituseks viimase aasta, 1929. aasta, ma olin lustilik, lõbus, elul oli üstkuu teine eesmärk. Olid mingisugused pühad, inimesed läksid ühtekokku, olid rõõmsad. Võtame nüüd. Kõik on viletsad, tööga ära kurnatud, et sa elad ja liigid, aga mingit elavust sul pole. Noored lähvad seltsimajasse, kõik see asi on nii hädane. Olin mina poissmees, ma ei seist ka pudeliski paigal. Mis sa ikke teed, kõik peab ära elama.

Minu elu läheb ka kaunis hädast moodi edasi, olen brigadir, sellega olen nii koledasti

koormatud, ole kui igavene tööori, ajab vägise pea segi. Teiseks Alma on (siiamaale jäi minu kiri pooleli. Oberman Nikolai, Tint Aleksander lasid karu, läksime liha järele) juba 21. augustist saadik Konnas tohtre juures. Ja ongi kõik selle suve haige old, et ei ole midagi andi olnud. Saab näha, kudas ta tervis nüüd on, oota igatsusega ühtepuhku tulema.

11. septembril. Torkame lõuna vaheajal mõne rea. Alma on ikke alles tohtri juures mere ääres. Nii kole igav tundmus on oodata. Pidi nende päevade sees kodu tulema, oota ja vaata iga minut, ei tule kuskiltki, ei tea, kas on midagi juhtunud. Jah, kui on ära, siis saab aru, kui armas võib naine olla. Ootame tänase päeva veel, siis peab hakkama kirjutama ja järel küsima.

12. septembril. Asi on jälle korras. Alma tuli kodu, on ikke juba natuke parem. Külmtõbi ei ole ka külge hakand. Küll on hull, kõik kohad on haigeid täis, igas peres on haigeid. Kust see haigus on tulnud, niikui loogu maas.

16. septembril. Kirjutame jällegi midagi. Eila 15. septembril saatsin oma Alma jälle tohtri juurde, tervis ei parane kudagi. Saab näha, mis siis nüüd saab, või kui kauaks, ei tea. Küll on hull nende haigustega, kõik küla on külmtõbe haigeid täis, tuiguvad jalge peal, ei tea, kust see kole tõbi on tulnud.

20. septembril. Täna oleks jällegi midagi kurba kirjutada. Hull haigus on möllamas külas ja nõuab oma ohvreid. Minu õemees Anton Järv oli ka tee peal töös ja jäi ka sellesse haigusesse, oli päeva 10 haige ja läks igavesele puhkusele, jättis oma naised lapsed maha leinama. Suri 19. septembri õhtu, 20. septembril viisime viimaselle puhkuselle. Küll on hull see inimese elu, ela ja vaevle siin ilmas ja ükskord oledki kadund. Mäletame kaua seda kallist seltsimeest.

Mudu elame ikke, tööd on nõnna, et pea läheb segi. Alma tuli ka 20. septembril kodu, on ikke natuke tervem, saab näha, hakkab ehk praavima.

22. septembril. Täna oleks jällegi midagi kirjutada. Meie veike Eero kukkus oma pea lõhki. Käisime ööse tohtri juures, suur haav oli peas.

29. septembril. Eila matsime Miili veikest tütart, oli paarinädaline ja suri ära. Midagi hullu on, iga päev maetasse inimeisi. Haigus läheb juba koledaks, juba 5 inimest on ära võtt natukese ajaga.

6. oktoobril. Ilmad on vihmased, sajab kui hirmus, kartulit on kõigest 2 hektarit võetud, 8 on võtta, kukurus on kõik koristamata, vist tänava jääb jälle külma kätte. Ploomid saime kuivatatud. Inimestest on pooled haiged. Ja kõik naisterahvad on suurem jagu töötegijad, mehed on kõik enamjagu haiged. Saab näha, mis sest assast saab, kas tuleb sügise kinni istuma minna. Eks vaatame kuu aja pärast oktoobri pühadel, kuidas asi on.⁹

Alma läks juba kolmat korda alla tohtri juurde, ei saa tervist kudagi kätte.

18. oktoobril. Elan vähehaaval. Alma on ikke haige. Külmtõbi on ka ustkui vähemaks jäänd, pole enam surmajuhtumeisi olnud. Ainult tööd on palju, kartulaga oleme ikke poole peal, 5,50 on võetud. Kukurus on suuremjagu puhastada, 3 hektari lähedal on puhas. Eks näe, kudas see koristuse hoogtöö läbi läheb, kas tuleb ka pogriss istuda. Ilmad olid nüüd kaunis ilusad. Täna kipub sadama hakkama.

8. novembril. Eila oli jälle see püha, mis sai oodata, õhtul käisime pidul. Anti süüa, peeti kõnesi. Ilmad on kole vihmased, ei lase kudagi vilja ära korjata. On veel kartuli 0,75 hek., kukurusa 1,25. Saab näha, millal ta ära laseb lõpetada.

18. novembril. Kirjutan paar rida. Jäotame hoolega kartulit. Kartuli saime ülesse 16. novembril. Viljad on juba kõik üleval ja korjatud, ainult kartulihunnikuid on maa peal ja rukis on teha. Ilmad on ilusad, härmatist ei ole veel õieti olnud. Lepad on alles päris rohelistes.

1. detsembril. Tihti peale tekib mõte, et

⁹ Ärevast olukorrast Abhaasia poolele jäävates eesti küldes kirjutati sama aasta 20. oktoobri Edasis nr. 166 üldpealkirja all "Klassivaenlase kriukad Sulevi ja Ülem-Linda kolhoosides". 24. novembri Edasis, nr. 181 ilmus aga E. Veskelt üdini positiivne ülevaade Salme külast "Niisugused on lõõkliselt töötavate kolhoosnikkude võidud!"

miks inimene elab, mis on ta elust kasu. Vaevleb selle natukese aega ära ja ongi lõpp peal. Vanasti oli ometigi lootus tulevase ilma peale. Nüüd sured ära, on kõik otsas. Tihtipeale tulevad need seltsimehed silme ette, kes selle aasta sees ära surivad, olid, elasid ja ükskord lõpp peal. Tänavu oli selle hullu külmatõbe ohvreid mitu inimest ja põevad paergugi mitu inimest. Mul tuleb meelde alati Järv, õemes, alati käisime sees, ajasime head juttu. Aga ükskord on lõpp peal. Väga kahju, kes omas parajas eas peavad lahkuma. Töödega saime juba mõni aeg tagasi valmis, olid kaunis soojad ilmad, aga nüüd läks külmale, on teist päeva kraadi 6 külma. Nii see elu läheb. Tahaks sellest tööjuhataja ametist lahti saada, ta on mind nii koledasti ära tüüdanud. Saab näha, mis saab, pistavad ehk viimati aasta lõpus pogrissse.

15. detsembril. Lumi on maas kõik selle aja. Täna ja eila sajab vihma. 15. õhtul käisime Punase-Lagedal udarnikute (õhtul). Kuu lasime kõnesid, anti süüa jne. läks see õhtu.

1934

4. jaanuaril. Täna on juba uue aasta neljas päev. Jälle aasta möödus ja teine käsil. Uuel aastal sai napsutada, olin vintis, ei näind pidu ega midagi, katsusin, et kondid kodu sain. Mudu elame vanamoodu. Talv ei ole üst suur, aga lumi on ühtepuhku maas. Sjab tihtipeale vihma. Olen ikka alles tööjuhataja, saab näha, kas saab lahti. Aasta aruande arvavad selle kuu lõpus hakkama saama. Nii see asi läheb. Siiski see aasta, mis mööda läks, oli juba mitmest tükist parem, on juba kraami rohkem, leiva küsimus on juba parem, saab juba linnadest leiba osta. Ja ka riigi normid olid veiksemad, eks näe, kudas läheb.

10. jaanuaril. Sa kallis raamat, toon su jälle välja, et susse jälle mõne sõna paberil-

le. Kõik see elu on paha, ei maksa ta poolt kopkat, midagi püüdmist ega elu tahtmist ei ole, rühma edasi. Inimesed on suuremalt jaolt haiged kõik sellest sodist. Minu Alma on ka ikke haige, ei praavi kuidagi, mõtleme jälle Sotši tohtri juurde minna. Minu oma tervis on ka kaunis vilets, pea on alati uimane kui nui, ei tea, kas selle prigadiri sodi pärast. Saab näha, kas saan ka lahti ametist. Ilmad on lumised kõik selle jaanuarikuu. Talv tuli tänavu vara, jääme loomatoiduga vist kole hädasse.

28.–30. jaanuaril. Käisin mere pool kukurussi vahetamas. Tänavu aasta sai seda leivakraami kole vähe, kartuli sai jälle rohkem, et võib muist leivaks vahetada.¹⁰ Mudu elu on vana sorti, maa on juba vastu päeva tükati paljas. Kolkosi aasta aruanne ei ole ka veel valmis.

4. veebruar. Täna on puhkebä, elame tapsipi edasi, tervise poolest oleme kõik kaunis räbalas seisukorras. Alma on ikke haiglane, ema on ka haiglane, minu oma tervis ei ole ka kõige parem. Mudu elu läks 1933. aastal tunduvalt paremini kui endisel aastal. Riiginormid olid kergemad. Tööstuskaupasi on ka tunduvalt suurenenult juba, kui raha on, võid kõiki assu osta. Peaks hakkama ikke aasta aastalt paranema.

22. veebruaril. Juba tükki aega on, kui viimati sinuga, armas päevaraamat, juttu ajasin. Elame ikke endiselt edasi. Juba paar nädalit käime iga päe 1934 aasta (proisvotsvenõi plan¹¹) tegemas, saab veelgi mõni päe teha. Ilmad on veebruarikuu sadused, eila hakkas kõvasti lund sadama, nüüd on 1,5 arssinat lund ära ja sajab ühtelugu. Öö läbi muristas ja löi välku kui hirmus. Tänavu talvel on koledasti hädas inimesed loomapõhuga. Tööpäevade peale anti kole vähe. Aastaaruanne on ka alles tegemata j. n. e.

2. märtsil. Torkan jälle mõne reakese, et tulevikus hea lugeda ja ka poegadel ja tütar-del arutada nüüdse aja elu. Tali on tänavu

¹⁰ "Töötuspäeva kohta tuli kartuleid 1932. a. 1,5 kg, käesoleval aastal aga 3 kg. Mett ei saadud 1932. aastal sugugi, tänavu tuli aga töötuspäeva kohta 25 gr. Peale selle veel muid saaduseid, nagu rukist, maisi, võid, kõrvitsaid jne. Rahaline sissetulek oli 1932. aastal 2. rbl 60 kop. töötuspäeva peale, aga 1933. a. keskmiselt 3 rubla, millest üks rubla kolhoosnikule juba avansina välja anti." (A. Aino. Kuidas elab kolhoos "Edasi". – Edasi 25.01.1934, nr. 13)

¹¹ proisvotsvenõi plan <proizvodstvennyj plan – vene k. 'tootmisplaan'.

kaunis pikk, 1. detsembrist tuli lumi maha, paergu on veel 1 arssin lund, ei tea, milla ta sulab. Kõik see elu on imelik ja vilets. Kõik see asi ja ühisuse elu on kaunis vilets, lohakust on igal pool. Olen tööjuhataja, nii see peahool ja mure on minu seljas. Mudu elu on ka kaunis räbal. Alma on ühtepuhku haige, päris paha see asi.

11. märtsil. Täna saatsin jälle oma teise-poole arstima. Näe minul see õnn ei taha ka kudagi vedada...

15. märtsil. Lumi sulab, vilja tegemine on ukse ees, kevade on käe. Kuid see elu on nii tume, nii imelik, üstkui kellegist põle enam head meelt. Igaüks tunneb enese olema kui töölooma, et rühma päevast päeva, ei midagi lusti ega rõõmu sul pole. Mina olen nüüd jälle ühe poolega. Küll on vilets üksi olla, nii igav, nii õudne, oota juba kirja, saab näha, kuda see asi läheb. Peaks ka ükskord õnne olema et terveks saaks.

22. märtsil. Oleks jälle midagi tähtsat kirjutada. Täna oli üld kolkosi koosolek. Olid suured ninad siin, hakatasse passa välja andma.¹² Kes 10 päeva jooksul kõiki tunnistuisi ei saa, saadetakse minema. Saab näha, mis sellest assast tuleb, kas saadetakse ka välja. Asi on nii kirju ja hull, olen tööjuhataja, eksid mõnes tükis ja oledki läind.

Ootame, 1. aprilliks peaks läbi minema.

28. märtsil. Ilm on soe, kevade on käes, künd ja külv läheb täies hoos. Meeleolu on natuke parem. Alma tuli ka kodu, on ikke haige. Passa pole kätte saanud, on kuulda, et mõnele tahetasse kõbu (?) teha, selgesti ei tea midagi. Küll on hullud sarnased jandid iga aasta, et ka vahel vagaseks jääks.¹³

2. aprillil. Toome jälle veiksed märkused, 31. märtsil oli suur passide andmine. Igaüks tundis hirmu, et saadetakse minema, ega seal mitmetel paljut ei puudund. Kuid siiski lõppes kaunis ilusti, said kõik passid ainult peale mõne üksiku, ja küllap needki ehk saavad. Mudu elu on kaunis räbalavõitu, olen ikke tööjuhataja. Oleme künniga ja mahategemise-ga ametis. Närvid on ka kole rikkis selle ametiga, pea on uimane kui pakk otsas. Ilmad on paergu ilusad, loodame 1. maiks külvi maha saama...

17. aprillil. Torkame jälle mõne rea. Oleme kõvasti kartulepanemisega ametis. On tänavu kartuli maha teha 11 hektarit, jääb veel tänasest päevast panna 0,30. Kukurussi maa on suuremjägu kündmata, kukurussa on maha teha 8,54. Muud kribu-krabu maad on suuremjägu küntud. Ilmad on tänavu kaunis ilusad, saab näha, mis ta edespidi teeb.

26. aprillil. Ilmad on tänavu kevade vä-

¹² Vt. NSVL kesktäidesaatekomitee ja rahvakomissaride nõukogu otsust "Ühtse passisüsteemi kindlaksmääramise ja passide sundusliku meldimise kohta NSV Liidus": "Linnade, tööliste alevite ja uute ehituste elanikkude parema arvestamise ja nende asukohtade vabastamise eesmärgil isikutest, kes pole seotud valmistusega ning tööga asutustes või koolides ja kes ühiskondliselt kasulikus töös tegevad pole (välja arvatud invaliidid ja pensionärid), samuti ka nende asukohtade puhastamise eesmärgil peituvatest kulaklistest, kaelakohtulistest ja teistest ühiskonnavastastest elementidest..." (M. Kalinin, V. Molotov (Skrjabin), A. Jenukidse. Ühtse passisüsteemi... – Edasi 30.12.1932, nr. 287) Ühtse passisüsteemi ja sundusliku meldimise sisseviimine pidi toimuma 1933. a. kestel. Vt. ka "Määrus passide kohta" (M. Kalinin, V. Molotov (Skrjabin), A. Jenukidse, tsit. teos. – Edasi, 30.12.1932, nr. 287)

¹³ Töödejuhatajana oli August Rootsi tähelepanu suunatud põhiliselt põllutööle ja ilmastikule, pea puuduvad sissekanded kultuurielust. Leheveergudel kirjutati 1934. a., et ühiskondlikud asutused – klubi, kool ja lugemistuba – töötavad nõrgalt, et klubi juurde organiseeritud laulu- ja näitering ei tegutse jne. Ka komnoorte rakuke olla tegutsenud halvasti (A. Aino. Kuidas elab kolhoos "Edasi". – Edasi 25.01.1934, nr. 13; A. Aino. Punase-Lageda puudustest ja mõnest seanahavedajast. – Edasi 06.04.1934, nr. 49). Vigadest majanduselu valdkonnas mainiti osade seemneliikide puudumist ning remontimata vankreid ja rautamata hobuseid. Kirjutati ka lööktöolistest ja õnnestunud ettevõtmistest: "Ausa tööga on ka põllumajanduse tööriistad remonteeritud ja nii hobused kui ka tööriistad kinnitatud üksikute kolhoosnikkude külge." (A. Aino. Punase-Lageda puudustest ja... – Edasi 06.04.1934, nr. 49)

Kultuuritöö miinuseid märgiti ka Salmes, kus olla puudunud lugemistuba ja selle juhataja. Üldiselt loeti Salme kolhoosi tugevat hulka (I. P. Mis Salmes veel puudub. – Edasi 24.04.1934, nr. 58). Vt. ka J. Tanvel. Kümme aastat Salme puhkpillide koori. – Edasi 26.03.1934, nr. 44 ja: Pioneerid on unustatud. – Edasi 02.08.1935, nr. 104.

ga ilusad. Oleme töödega ka kaunis juttis. Kartules on maas, kukurusi künni lõpetame 1. maiks ka ära. Üleüldse lõpetame künnid 1. maiks ära. Aiad on tehtud, susni puid on ka valmis. Elame vähehaaval, Alma on ka tervem. Mul omal on kõht teist päeva haige.

2. mail. Eila 1. mail käisime rongikäigul. Oli kõik kaunis vahvasti sisse seatud. Öhtu oli meie klubis pidu, mai tervitused ja anti öhtust süüa. Päris kena oli see värk.

10. mail. Kirjutame jälle mõne rea. Viljad saime maha 10. mail. Ilmad on kuivad, juba mitu kuud tikub kõiki ära kõrvetama. Alma läks jälle Sotši tohtri juurde.

12. mai. Täna olen jälle üksi kodu. Ema läks täna loomadega perevalli.¹⁴ Alma on Sotšis tohtri juures, ootas täna kodu, ei tuld. Eero mängib teiste lastega. Üksi olles tekib alati niisugune kurb tundmus. Tikub silmade ette noorusepäevade lõbus ja hea elu. Siis tuleb tahtmine jälle päevaraamatut kapist välja tuua ja mõni märkus teha.

See tööjuhataja amet koormab koledasti ja oma elu muresi on peale selle. Alma on haige. Mudu külviga saime tänavu üsna ruttu, nüüd on kõik tehtud. Olid kõik selle aja ilusad ilmad, aga nüüd läheb kuiv juba päris liiale, ei ole lootagi vihma tulema. Kõik see töö ja vaev läheb raisku.

17. mai. Asi on päris hale. Kõrveb kõik töö ja vaev, kole kuiv on juba kolmas kuu. Tänavu jääme vist küll nalga. Kui nüüd mõne päeva jooksul ei tule vihma, on kõik otsas.

26. mail. Ilmad on vihmased, läks see kole kuiv meilt mööda, nüüd tuleb iga päev

vihma. Eila 25. mail käisin tohtri juures, tervis on jälle kaunis vilets. On jälle see südamehaigus käes, vana haigus, näe, ei parane kudagi, saab näha, kuda nüüd läheb. Tohter andis tunnistuse, et tööjuhataja ei või olla. Saab näha, kas saan lahti, see mu tervise nahka panigi.

3. juunil. Ilmad on vihmased, iga päe sajab, perevallid on lund täis. Mudu tervise poolest olen kaunis vilets, arvan, et saan prigadiri ametist lahti. Eila valiti uus, mul tuleb veel olla paar nädalit, kui rajoonist teadus tagasi tuleb.

17. juunil. Ilmad on sadused, sajab iga päe. Muldamisega oleme lõpu poole minemas. Olen ikke tööjuhataja, ei lasta kudagi lahti. Tervis on natuke parem.

24. juunil. Viskan jälle mõne sõna, ei viitsi enam kirjutada, ennem oli nii huvi see kirjutamine. Uuemat pole midagi, oleme elus. Tervise poolest Alma see krõbiseb ikke omamoodu edasi. Mu oma tervis on ka räbalavõitu, pea on otsas uimane kui nui, lahiti pole ka tööjuhatajast saand. Andsin jälle teadaande, saab näha, mis pravlenja koosolek teeb. Töödega oleme kaunis juttis. Kartulid on kahele korrale mullatud. Kukurus ja muud viljad on ühele korrale, hakkame teist korda. Ilmad on tänavu nüüd kaunis vihmased.

30. juunil. Täna olen päris haige, küljes on kanged pisted. Saab näha, kudas see pauk mööda läheb.

Eila 2. juulil andsin tööjuhataja ameti üle, olen vaba tüki aja kohta, 3,5 aastat sai seda hullu ametit peetud. Nüüd peab tulevikus hoolas olema, et jälle midagi ametit kaela ei

¹⁴ "Perevallis" olid kolhoosi loomad. "Suvel on kari üleval mägedes, 25–30 kilomeetrit kolhoosist eemal. Sinna on vihmavarjuks ehitatud katusealused. Peale selle ehitatakse sinna ka loomalaud mullikate ja vasikate jaoks, sest seal on loomatoitu rohkem ja nad võivad talve seal üle elada." (V. Põldmees. "Edasi" kolhoos tõstab karjapidamist. – Edasi 02.08.1934, nr. 106). Aasta varem oli farmijuhataja end üles poonud, 1934. a. kirjutati ajalehes järgmist. "Esiialgu oli farmi töös palju puudusi, puudusid karjalaudad, jõutoidud ja ettevalmistatud juhataja. Nüüd on asi nii lautade kui ka juhataja küsimuses paranenud. Praegu on kolhoosil 62 lüpsilehma, 11 mullikat, 68 vasikat ja kaks sugupulli. Piimaand on veel madal. [---] Farmi tööliste hulgas pole veel läbi töötatud sm. Stalini aruanne ÜK(e)P XVII kongressil, pole läbi töötatud ka keskkomitee juunipleenumi otsused. Farmitöölised pole omavahel sotsialistlikus võistluses. Kolhoosil on ka seafarm. Üldse on seafarmis 142 siga. Möödunud aastaga võrreldes on sigade olukord paranenud. Laudad on puhtad ja sigu toidetakse hästi. Suvel on sead mägede karjamaadel, mis kolhoosist 12 kilomeetrit kaugel on. Sigade talitajad saavad töötasu juurdekasvu järele. Kõige parem seatalitaja on sl. Anna Pikkjuk, kellel sead kõige paremini toidetud ja kõige puhtamad on. Riigi lihanorm on kolhoosil täidetud, või pooleaasta norm on täidetud ületamisega." (V. Põldmees. "Edasi" kolhoos... – Edasi 02.08.1934, nr. 106).

aja. Kui nüüd tervise ka jutti saaks, siis võiks elada, tervis on viimasel ajal räbal.

6. juulil. Olen üksi kodu. Alma läks jälle Sotši tohtre juurde. On seal üks kümme päeva arstimas. Eero on lasteaias.¹⁵ Niisiis on päris igav üksi olla. Sest on aga hea meel, et tööjuhataja kohustustest vabaks sain, käin nüüd iga päev teistega ühes tööl. Muldamine saab paari päeva pärast kahe korrale läbi, heinategu on ka poole peal.

11. juulil. Tähaks midagi kirjutada. Midagi kurvameelelist, kuid pea on nii tühi, nii haige, et midagi kinni ei võta. Olen üksi kodu kui munk, kui niisugust elu kaua tuleks elada, siis lõppe küll igavuse kätte ära. Siis mõtle oma naisukese peale. Saab näha, ühe nädali tuleb vist veel oodata.

17. juulil. Kirjutan jälle igavuse pärast paar rida. Küll on igav ja hull üksi elada, ei tahaks mitte tundigi sarnast elu. Almal on täna 11 päa ära olla, aga see näitab aastapikune olema.

19. juulil. Täna tuli Alma kodu ja tõin ka Eero kodu, niisiis pere on jälle kõik koos.

19. augustil. Sina kallis päevaraamat, ma olen sind päris ära unustanud. Täna pühapä õhtul, kus ma üksi kodu olen, teen mõne veikse märkuse. Alma läks ka perevalli, ema on ikke perevallis. Elu läheb vana sootu, tervis on mul ikke räbalavõitu, kuid tunnen enast nüüd seitsaadik, kui tööjuhatajast lahti sain ikke rohkem inimese olema, sa lähed ilma mureta ometi õhtul magamagi. Alma tervis on ikke vilets, üks häda lõpeb, teine hakkab. On kibe marjakorjamine. Tänavu on seda sodi kole laialt, saab näha, kuda selle töödele vastu saab. Nüüd on veel perevallis ka heina tegemised.¹⁶ Suvi on tänavu

kaunis korralik olnud, viljad on ilusad.

8. septembril. Elu see lendab omasoodu edasi, alles ikke oli kevade, nüüd juba sügis. Alles külvasime, nüüd juba lõikame. Nii on see inimese elu ka. Alles on see noorusekevade, sealt samast oled juba vana, ja varstigi varised hauda, üstkuu sind poleks oldki. Nii on see inimese elu.

Ilmad on kole kuivad ja palavad, ammugi ei ole vihma tulnud. Kole kibe on, oleme kuivatusega kõvasti ametis, tänavu on meil marju kole palju. Kuid ühest tükist olen siiski rõõmus, et tööjuhataja kohustustest lahti sain. Teen oma töö ära, olen õhtugi vaba. Tervis hullemaks ei ole läinud...

21. septembril. Tervis on jälle kaunis rikkes, pea on uimane ja hull, mine kas lolliks. Kas saan ma sellest hädast terveks, arstida ka ei saa, kodu jääd, siis oled suur kurjategija.

3. oktoobril. Kaunis harvaks külaliseks olen sulle saand, kallis päevaraamat. Töö on kibe, tervis on vilets, siis ei tule ka sind meelde. Töö läheb kaunisti edasi. Ploomid saime nädal tagasi ära, sai meie prigaadis 9 tonni. Kartuli on ka võetud 3,5 hek., kukurus on raiutud. Ilmad on kaunis ilusad olnud, kui nüüd selle kuu ka ilust peab, saab ehk siis tööd koomale.

15. oktoobril. Eila õhtu 14. oktoobril pidasin sünnipäeva. Sai tantsida ja napsutada. Sain juba 30 aastat turja peale, nii ruttu see elu lendab. 5 aastat sai, kui ma 14. oktoobril pulmi pidasin ja naisemehe eluga peale hakkasin. Mudu elu on vana tooni peal.

7. novembril. Täna on oktoobripüha, täna saame jälle natuke puhata sellest koledast tööst ja vaevast. Töödega oleme kaunis juttis, kukurusid on puhtad. Kartulid on üleval II

¹⁵ Sama aasta jaanuaris kirjutati Edasis, et lasteaed oli ilma igasuguse loata likvideeritud (A. Aino. Kuidas elab kolhoos "Edasi". – Edasi 25.01.1934, nr. 13)

¹⁶ 1936. a. võis lugeda mägiheinamaadest lehest. "Karjakasvatusele tarvilikku loomatoidubaasi saaks sel teel laiendada, kui kolhoosile täielik õigus antaks mägistiku karjamaa üle, mida kolhoos senini on kasutanud. Siin on ehitatud juba tarvilikud hooned ning vee jõuga töötav võitehas, mille on ehitatud meie oma kolhoosnikud. Mägestiku karjamaa aga kuulub metsloomade hoiumetsa juhatusele. Hoiumetsa juhatus nõuab kolhoosilt selle maa tarvituse eest mitmesuguseid maksusid ja meelega, mis kolhoosile kulukaks lähevad ja kultuurse karjakasvatuse hargestamist takistavad. Hoiumetsa juhatus on selle koera seisukorras, kes ise heintel lamab ja neid ei söö, kuid meie näljastele lehmadele heinu andes uriseb. Hoiumetsa juhatusel pole seda karjamaad tarvis ja ta kasutab ainult oma omanduseõigust, mis mingisugustele majanduslikkudele tarvetele pole põhjendatud." (K. N. Kas metsloomad või kari? – Edasi 20.07.1936, nr. 98)

prigadal, peedid on korjata. Ilmad on tänavu kaunis ilusad olnud. Täna on ka esimest korda härm maas, 1 kraad külma. 4. oli suur prigaada pidu, sai trallida kui hirmus. Väga ilus oli kõik see asi. Elu läheb kauniste, ainult töö on kole raske, see rikub inimeste tervised ära. Olen oma tervisega vana moodi. 18. oktoobril käisin laadal ja Sotšis.

2. detsembril. Juba on tali käes, 26. novembril tuli esimene lumi maha, on pool arsinat lund. Viljad saime kõik koristatud maa seest, aga 20 hunnikut kartuli on maa peal, saab seda külmetust küll, kui talvel valimine tuleb. Mudu tänavu aasta põle viga, saab kraami tööpäeva peale kaunisti teiste aastatega võrreldes. Kukurusi 1 k. 250 g, kartules 4,5 kilo, plooma, õunu kuivi, pirna, peeta loomadele, 1 kilo söögipeeta, heinu, kukurusi, põhku, magusat, sibulit, tooreid õunu. Nii et võib ära elada. Meie loodame oma perega aasta lõpuks saada 1000 päeva ligi. Ja kõik oleks üstkuu kaunis kena, aga kui hakka selle töö peale tagasi mõtlema, siis tuleb hirm peale, sest töö on raske, endise töö kõrval sul ühtegi vaba tundi põle, sul peavad alati sooned pineville olema. Jah, raskusi on küll, peab kõigiga leppima.

1935

1. jaanuaril. Juba jällegi on möödunud aasta, jällegi jupp surma poole. Nii see aeg kaob, 30 aastat turja peal, nii kui linnutiivul läind. Oleme kõik selle korra terved, elu läheb üstkuu natuke paremaks, on juba kõiki assa rohkem saada j.n.e. Tali on siamaale kaunis veike olnud, nüüd on juba mitu päeva vihma sadand. Täna sai juua ja trallida kui hirmus, joomine läheb kaunis hulluks,¹⁷ mina pean ta küll ära ütlemata, tervis ei luba. Tervis on ikke omamoodi hädane. Pean seda silmas pidama ja ennast karsklaseks kuulutama.

27. jaanuaril. Juba jälle on mõni aeg möödunud kui viimati kirjutasin, paneme täna jälle mõne sõna paberisse. Eila tulime alt, käisime Almaga Sotšis ja Konnas, saime lund ja vihma kui hirmus. Lumi on meil ikke maas ja on kaunis külmi ilmasid kuni 13 kraadini.

17. veebr. Täna puhkepäeva õhtu, räägime jälle mõne sõna, kallis päevaraamat. Sinuga olen rõõmu ja kurbtust jägand. Elame ikka vähehaaval. Tervised on see kole kolkosi töö ära rikkund Almal ja mul omal. Närvid on kole rikkis sellest kolhosi prigadiiri tööst,¹⁸ ei tea, kas saan tervist tagasi. Tali on siamaale

¹⁷ Päevikus mainitakse alkoholi pruukimist tähtpäevadel. Ajalehes halvustati aga liigu joomist. "Kui mõni hangeldaja talupoja laadal või turul oskas läbi petta, siis tehti liiku. Kui hallparun sulast kauples, tehti jällegi liiku, et sulane viletsa palga üle hädaldama ei hakkaks. Liik kinnitas igasugust pekkust. Nüüd peaks liik kui kahjulik vana komme kolikambri heidetud olema, sest külas on valitsevateks vahekordadeks sotsialistlikud vahekorrad, kuid nende kõrval elab ka vana kahjulik komme edasi. Eriti paistab see silma "Edasi" kolhoosis, Eesti-Rohuaia. [– – –] Siin tehakse iga tühise asja juures liiku, mille tagajärjeks on puudused ja väärnähtused kolhoosi töös. Hiljuti oli järjekordsete liikude "põhjuseks" – üks remonteeritud vanker. Liigujoomingule kogunes tosina ümber kolhoosnikke, eesotsas juhataise liikmete, brigadiiride, revisjonikomisjonide esimehe ja teiste aktivistidega. Mürgel kestis poole ööni, sõideti kolhoosi sugutükuga ühest brigadist teise, lõhuti hobuseriistu. Aeg oleks juba vanast rumalast kombest lahti saada, seda enam, et mitmed liigutegijad järgmisel päeval kolhoosi töölt puudusid ja kodus "päid parandasid". (P. Kivi. Vana kahjulik komme. – Edasi 02.09.1936, nr. 119)

¹⁸ Lehesõnumites nii kiideti kui ka laideti brigadire. Selle ameti olemust puudutab artikkel Siberi eesti koolidest: "Õpilased arutavad tööorganisereerimist kolhoosis. Kaks õpilast küsivad Undilt, mis vahe on põllutöö brigadiiri brigadiiri ja kubja vahel? Teine vastab: "brigadiir ja kubjas on üks ja seesama. Brigadiir ei peksa ainult." Õpetaja Unt vastab õpilastele: "Ega suurt vahet ei ole, mõlemad sunnivad tööle." (N. J. Vill. Kodanliste natsionalistide töömeetoditest Siberi eesti koolides. – Edasi 28.09.1937, nr. 132).

Ühest Eesti-Rohuaia brigadirist vt. 12.09.1935 ajalehest Edasi. "Edasi" kolhoosi II brigadiir Naeltok [– – –] ajab onupojapoliitikat. Kolhoosnikkudele ta tööd kätte ei näita, ei kirjuta ka tööpäevi korralikult üles, kuid oma naisevennale Mihkel Tindile, kes päevase põlluvahina lohakalt töötab, mille tagajärjel sead 0,5 ha karulipõldu üles tuhnisid, märgib Naeltok päevad korralikult. Samuti korralikult märgib ta päevad ka oma vennale, kes öövahiks olles ööd läbi vankri all magab, nagu võiks norskamine vargaid eemale peletada. Onupoegade kamba kohta on märkuseid antud kolhoosi seinalahtele, kuid vastutav toimetaja Lifländski ei lase märkuseid läbi, vaid teatab märkuste autorite nimed Naeltokile ja tema pailastele. Ka seltsimeheliku kohus ei aita. Seltsimeheliku kohta esimeheks on kod. M. Serennik, kes rohkem huvi tunneb joomise kui kolhoosi korra parandamise vastu. ▶

Hobused Eesti-Rohuaia külatänaval. Foto Marika Mikkor 2000.

olnud keskmine, paergu on lund pool arssinat maas ja sajab. Nii kõik see elu läheb.

17. märtsil. Lumi on suland, mõnes kohas on veel natuke, tali oli siamaale kaunis madal, kes teab, mis ta nüüd teeb. On nii kole külmad tuuled ja viskab lund. Töödega ei ole veel kuskile jõudnud. Külviga ega künniga ei ole veel hakatust tehtud, puud on lõikamata, tulepuud tegemata. Saab näha, kudas tänavu nende töödega hakkama saab. Eks seda tööd tule jälle ülearu. See on aga hea asi, et tööjuhatajast lahti sain, põle enam midagi muret. Mudu elu on tänavu siiski paranend, kõiki assa on rohkem saada, söögikraami¹⁹ ja on ka inimestel rohkem ostmiseks võimalusi. Kolkosnikud elavad kaunis jõukasti, ostavad kõik, mis silm himustab, käivad siidis ja same-

tis ja ka sööma poolest on asi kaunis korras.

5. mai. Möödunud jälle päevad. 1. mai on möödas, meie oodatud püha, anti meile 3 päeva. Sai rongikäigul käidud, pidul jne. Mina joomapidudest suurt osa ei võtnud, tervis ei luba juua. Ja tervis on inimesel kõige kallim, ja kui on kord rikke läind, ega siis enam nii hõlpsasti terveks saa. Pea on otsas alati uimane, ole kui pool lolli. Mudu elame vähehaaval, muud viljad on maas, kukurus on teha [---]. Mudu elu on ikke paranend. Inimesed käivad siidis ja sametis, ajavad uhkust taga kui hirmus. Söögikraami on juba kõiki saada ja ka leiba peaks vabalt saada. Nii läheb see elu edasi.

8. juunil. Suvi on käes, loodus on kõige ilusamas ehtes. Kõige kuulsam kunstmaali-

► Sellepärast vedeleavad materjalid aasta otsa ilma käiguta Serenniku käes. Kolhoosi esimees Koschel nende jämedate korrarikumiste vastu midagi ette ei võta. Kolhoosnikud ootavad, et Adleri rajooni organisatsioonid meil onupojapoliitikalale piiri panevad.” (V. Kahur. Onupoegade kamp eneseärvustust maha surumas. – Edasi 12.09.1935, nr.124). Karl Lifländski arreteeriti 29.10.1937 süüdistatuna Eesti-Aiakese komsomoliorganisatsiooni lõhkumises kontrevolutsioonilisel eesmärgil ja nõukogude kaubanduse diskrediteerimises. Mõisteti 10 aastaks vangilaagrisse koos vara konfiskeerimisega. Mihkel Serennik arreteeriti 16.02.1938 süüdistatuna osaluses Eesti kontrrevolutsioonilises, natsionalistlikus, diversiooni-spionaaži ja terroristlikus organisatsioonis. 29.10.1938 mõisteti surma mahalaskmise läbi koos vara konfiskeerimisega. Otsus viidi täide 01.11.1938 Krasnodari linnas (H. Sabbo. Võimatu vaikida I. Tallinn, 1996, lk. 603, 608).

¹⁹ Vt. Edasi 12.12.1934, nr. 169: “Küpsetatud leiva, jahu ja tangude kaardisüsteemi ja tehnilistele kultuuridele vilja kaubalise vastuandmise süsteemi ärakaotamisest. NSV Liidu rahvakomissaride nõukogu otsus”, ja 14.12.1934, nr 170: “Leiva kaardisüsteemi ärakaotamisest. Sm. V. M. Molotovi aruandest ÜK(e)P keskkomitee pleenumil s. a. 25. novembril”.

ja ei oska oma pildile niisugust ilu anda, kui loodus oma kõige ilusamas ehtes. Elu see lendab, meie ei oska sellest iludusest rõõmu tunda. Meid uimastab see alaline raske töö, see sunnijärel elamine. Kuid siiski tänavu võib ütelda, et asi on paranend, meil on alaline puhkepää. Ja ka kõigis assas võib elu paranemist märgata. Kõik asi läheb odavamaks. Võtame näituseks meie oma produkt, kartulid. Mineva-aasta otsiti sul kodust ära, 30 rubla puud, tänavu läheb kuni rublani ja ei olegi tahtjaid...

7. juulil. Eluratas see veereb ja veereb. Aastad, päevad on läind, 30 aastat on turgal, üstkuil pole arugi saand. Ükskord läheb ka teine 30 ilma teadmata ja ongi vana starik valmis, kui ka niikaugale seda eluiga antasse, ühel võetasse varem, teisel hiljem. Kui vahel mõttesse jääd, tulevad sulle tuntud näod meelde, kes nüüd haua põhjas hingavad. Siis tuleb mõte, et see tee on kõigil ees. Jääb ainult saladuseks, mis see inimene siin ilmas peab vaevlema ja ükskord on kõik otsas...

27. juulil. Tänavu on kole kuiv, vihma ei tule kudagi, vili on kõik kuivamisel. Sügise tuleb vist hambad varna panna.

1. augustil. Käisime veekraavi tegemas. Kole kuiv on, kõik asi ja vili on kõrbemisel. Saab näha, kuida see aastake saab ära elatud, vist kaunis keeruline näitab olema. Paljud isutavad kollektiivist välja minna, tööstuse peale. Hakkavad nüüd siin kullapesemised. Uuritase neid mägesi, kes teab, mis tööstused siin lahti lüüase. Elektritööstus on hakatusel. Kui ta ikka rahu edasi läheb, siis on ikka ühe 5 aasta pärast midagi uut.

6. augustil. täna sajab vihma, küll andis

oodata. Tänavune kuiv see rikkus viljasi, vist sügis saab kehv olema. Tee ja tööta, aga midagi saada pole. Mudu elame ikke vana tooni peal.

9. augustil. Mõtlesin paar sõna kirjutada. Ilmad on ilusad, peksame rukist. Elu läheb vana tooni peal edasi. Üleüldse kõik asi paraneb ühtelugu.²⁰ Kui ta selles toonis edasi läheks, siis oleks varsti elu korras. Aga vist pannasse elule lõpp peale. Sest vist on oodata jälle koledat tapatalgut. Sest kapitalistilised riigid valmistavad enneolemata kiirusega sõja vastu.²¹ Ja vist ta tänavu aasta enam mööda ei lähe. Minul on ka kole suur hirm, kui sõda lahti läheb, olen mudugi sõjamees. Eks vaatame ja loeme seda tükki 1. jaan. 1936. a. kui olen hinges.

1. septembril. Küll on tänavu kole kuiv ja kuum suvi. Saab näha, millal ta hakkab vihma tulema. Tänavune aasta on kehvavõitu aasta. Marjasodi on tänavu kõiki vähe, nii et saab kergemini hingata. Mudu oleme ikke vana tooni peal. Eero sai terveks. Mina ise olen selle närvihaigusega kaunis vilets, pea alati sumiseb ja on uimane kui puupakk kui midagi ärrituisi on...

25. septembril. Elame vana moodi, töö läheb kaunis robinal, ploomikuivatus saab läbi, kartuli on ka juba suur tükk võetud, kukurusi on ka pooled raiutud. Ilmad on tänavu sügise siinamaale ütlemata ilusad. Suvi oli küll kuiv, aga kukurus ja kartules on keskmine.

16. oktoobril. Juba on jällegi sügis, jälle varsti see aastake möödas. Siinamaale olid ilusad ilmad, aga nüüd hakkab sadudega tülitama. Tööd on veel küll, kartuli pole veel poolesidki üleval, kukurus läheb juba üle poole. Mina olen tänavuse sügise virma sara ehituse juures palka vedamas. Tuleb meie

²⁰ Vt. Edasi 28.09.1935, nr. 132: "Leivahindade alandamisest ja kaardisüsteemi ära kaotamisest lihaga, kaladega, suhkruga, rasvainetega ja kartulitega varustamise alal. NSV Liidu Rahvakomissaride ja ÜK(e)P Keskkomitee otsus".

²¹ Vt. Edasi 30.07.1935, nr. 103 kaanelugusid – "Saladus, milles sõjad sünnivad", "Mõnede Euroopa sõjafirmade sõjaline puhaskasu" ja "Kes on sõja organiseerijad?" Siinkohal lõik viimastest: "Kõigil kapitalistlikudel maadel läheb pöörase tempoga ettevalmistus sõjale. Lõhutud on Washingtoni mererelvastuse kokkulepe. Prügikasti on visatud Versailles'i rahuleping. Sõja ettevalmistamine ja marurahvuslus – niisugune on imperialistliku kodanluse välis- ja sisepoliitika programm. Peamiseks sõja õhutajaks on praegu saksa fashism ja jaapani imperialism, kes endi järele buksiiril Poolat ja Baltimaa riikide valitsusi veavad. Sõda organiseeritakse eeskätt Nõukogude Liidu vastu, kelle rahulik ehitustöö ja rahupoliitika imperialistlikkudele teeröövlitele ei meeldi. Meie ei taha sõda, kui keegi katsub meie maa kallale tungida, siis saab ta purustava vastulöögi, siis muudab kodanliste maade töörahvas röövsõja klassisõjaks, kus purustatakse jäädavalt kapitali võim."

Karikatuur 1933. a. 6. novembri Edasist.

poole suur sara, ja hobuste tall tehti ka uuesti ringi poole suuremaks.

Mudu elame ikke vanamoodi. Tervis on räbalavõitu, see närvihaigus, pea on alati kole uimane, saab näha, kudas ma tast lahti saan või ei saagi.

Kõik kraam läheb odavamaks. Nii et elu hakkab paranema.²²

21. oktoobril. Eila tuli jälle natuke vihma ja täna on esimene härmatis sildade peal maas. Siiaaale olid kõik soojad ilmad.

10. novembril. Oktoobripühad on möödas, läksid kaunis lõbusasti, joodi viina ja tralliti kui hirmus Joomine on kaunis laialt maad võtma hakand. Kartuli ja kukurusi saime oktoobri pühaks koristatud, ainult peedid jäivad ja kartulehunnikud. Ilmad on siiaaale soojad ja ilusad, nüüd on juba paaril päeval natuke härmatist...

1. detsembril. Juba on viimane kuu selle aasta sees, läheb see aeg lennates.

Ilmad on soojad, võib paljajalu käia. Külma põle veel sugugi olnud, natuke ainult härmatist oli mõnel hommikul. Töödega oleme kõigiga lõpul, kartulid on valitsetud ja kõik on tehtud.

(järgneb)

■ ■ ■
Marika Mikkor

(1963)

Lõpetanud Tartu ülikooli ajaloo osakonna etnoloogina. Magister kirjandusteaduse alal. Eesti Põllumajandusmuuseumi vanemteadur. Varasemateks uurimisteedeks eestlaste, isurite ja ersade perekonnakombestik ning Kaukaasia eestlaste identiteet; praegune uurimistema – elu-olu ja töökorraldus ühismajandites.

²² Ajalehes piitsutati samal ajal puudusi: "Kõigil meie suure kodumaa teadlikkudel kodanikkudel peaks olema selge, et lapsed – on meie tulevik, meie vahetus suures ehitustöös. Just sellepärast paneb nõukogude valitsus laste kasvatusel, hooldatusel laste eest, rohkem rõhku kui ükski teine võim maailmas. Siiski ei näe meie sagadasti kohtadel tarvilikku hoolt laste eest. Näiteks niisugune lugu on Eesti Rohuaias "Edasi" kolhoosis [– –] lasteaia, kus juhataja Anna Tint ise on juhataja, lastehoidja ja kokk. Keegi tema tööd ei kontrolli. Selle tagajärjel keedab Anna oma perele ja lastele ühises pajas sööki ja tema viieliikmeline pere käib kolm korda päevas lasteaias söömas – laste kulul, laste kõhu kõrvalt. Lasteaia jaoks antud seepi raiskab Anna ka oma pesu jaoks jne. Kolhoosnikud on sagedasti lasteaia väärnähtustest juhatusele rääkinud, kuid juhatus ei tee tarvilikke järeldusi. Kas mitte sellepärast, et Anna on esimehe ja tema asetäitja sugulane? (N. ja N. Hool laste eest olgu esimesel kohal. – Edasi 14.10.1935, nr. 140).